

Lilija Limane

Skices no Mežotnes bibliotēkas vēstures vietas un laika kontekstā

gezeichnet von Minckelde

lith. von Krause

Mesothern.

**Mežotnes skats. F.Krauzes litogrāfija.
19.gadsimta 1.puse**

Mežotnes auglīgā zeme un atrašanās tirdzniecības krustpunktā nodrošināja blīvo apdzīvotību un augsto turību citu senlatviešu cilšu vidū. Mežotnes pilskalns bija apdzīvots jau vēlajā dzelzs laikmetā. Tas bija viens no galvenajiem zemgaļu cietaokšņiem, ko apvij neticami stāsti. Viens no tiem vēsta, ka uz pilskalna reizēm parādoties dievgalds ar maizi un vīnu, tāpēc tam esot plakana virsma.

Zemgaļu pašapziņas apliecinājums ir vairāk nekā 100 gadus ilgusi pretošanās krustnešu iebrukumam. Tikai 1290.gadā vāciem izdevās pakļaut zemgaļus, kuri nodedzināja savas sētas un kā brīvi ļaudis aizgāja uz

Lietuvu. 1346.gadā viņi atgriezās un atriebdamies nodedzināja vācu pili.

Kurzemes hercogistes ziedu laikos Mežotne kļuva par ievērojamu rūpniecības centru. Hercogs Jēkabs (1610–1682) attīstīja amatniecību, 1640.gadā preti pilskalnam ierīkoja manufaktūru. Izveidojās audēju pilsētiņa, kur tika austs pat brokāts. Mežotnes meistaru zeltā austos svārkus hercogs Jēkabs esot dāvinājis Gambijas nēģeru virsaitim. Tapešu darbnīcā izgatavoja tapetes no ādas. Bija arī zelta kaltuve un salpetra vārtava, salpetri lietoja šaujampulvera un stikla ražošanai. Eksportu nodrošināja ūdensceļš pa kuģojamo Lielupi, blakus pilskalnam atradās liellaivu osta.

Šarlote fon Livena. T.Raita (Wright) gravīra. Ap 1830–1845.

Pēc Kurzemes hercogistes pievienošanas Krievijai 1795.gadā Krievijas cariene Katrīna II muižu uzdāvināja savu bērnu audzinātājai Šarlotei fon Līvenai (1743–1828). Kopš šā laika Mežotne saistīta ar Līvenu dzimtu, jo, paplašinot īpašumus, Līveni dzīvoja un noteica daudzas saimnieciskās un kultūras dzīves norises Mežotnē līdz 1920.gadam. Greznajās pils zālēs, kuru sienas klāja Venēcijā gatavotās tapetes, dzīvoja Šarlotes dēls Johans (1775–1848), pati Šarlote tajā pabijusi tikai vienu reizi.

19.gadsimtā Lielupes krastos bija bagātīgas dolomīta un māla iegulas, kas deva izejvielas kaļķu ceplim. 1771.gadā vecu koka ēku vietā uzbūvēta balta mūra baznīca, bet 1881.gadā ar Līvenu gādību uzcelta pamatskolas ēka, taču par jaunas skolas atvēršanu vēstīts jau 1837.gadā.

Cik lielā mērā muižas ekonomiskā labklājība un Līvenu atbalsts veicināja vietējo ļaužu garīgo izaugsmi? Nav pierādījumi, ka augstākā sabiedrība būtu rosinājusi vienkāršajos ļaudīs kultūras vērtību izpratni, veicinājusi interesi par grāmatām, tai nav arī saistības ar pirmās tautas bibliotēkas rašanos.

Vēsturiskiem notikumiem apvītā novada vienkāršo iedzīvotāju, latviešu zemnieku garīgās un kultūras vajadzības un intereses pētniekus saistījušas daudz mazāk

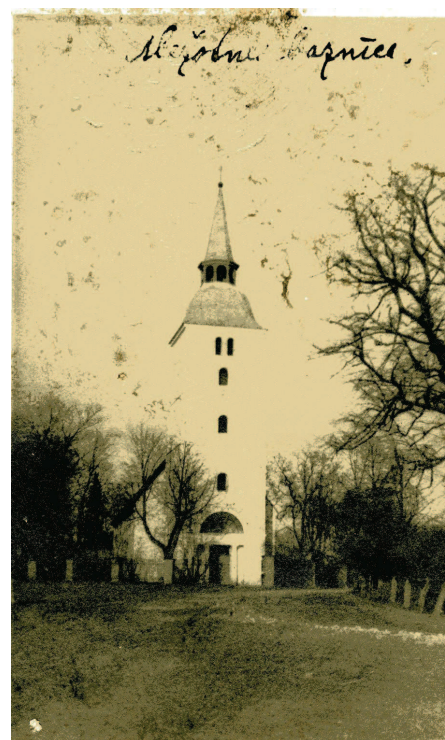
nekā augstāko slāņu dzīve un darbība. Tāpēc, šķiet, lietderīgi pievērsties informācijas avotiem par tautas bibliotēkas dibināšanu Mežotnē, jo bibliotēkas vēsture nepāšaubāmi sniedz liecības par ļaužu garīgo apvārsni.

No Latvijas tautas bibliotēku vēstures

Par senākajām tautas bibliotēkām Latvijas laukos ziņu avotu nav daudz, jo to darbības dokumenti saglabājušies tikai fragmentāri. Tādēļ epizodiskās liecības par šīm lauku kultūras iestādēm pārvēršamas stāstos, šķirstot seno avīžu lappuses un meklējot pastarpinātus faktus. Reizēm dokumentālajā mantojumā par tām trūkst jēlcādu ziņu. Par Mežotnes bibliotēku izdevies atrast dažus avotus, kas sniedz pietiekami vielas tās darbības ainās atveidei.

Mežotnes bibliotēkas vēstures dziļākai izpratnei lietderīgi gūt ieskatu tautas bibliotēku vēsturiskajā attīstībā Latvijā. Pirmie kultūras darbinieku centieni bibliotēkas darīt pieejamas latviešiem konstatējami 19.gadsimta 20.gados — tos apliecina pirmā latviešu laikraksta “Latviešu Avīzes” pirmajā gadagājumā publicētā ziņa, ka Kurzemes provinces muzeja bibliotēka pieejama arī latviešiem.¹ Pirmo bibliotēku latviešu zemniekiem iekārtoja mācītājs Frīdrihs Vilhelms Vāgners (1786–1831) 1828.gadā Neretas skolā. Viņš arī formulēja bibliotēku uzdevumus: “*Kaut tie latvieši tikai smeltos no tā gudrības avota, kas tiem atdarīts, kaut tie tās dzirdētās un lasītās mācības paturētu godīgā sirdī un jo dienas vairāk pieaugtu ne vien dieva atziņā, bet arī-dzan visā citā samanīgā dzīvošanā*”.²

Grāmatu izdošanas programmas un bibliotēku tīkla nepieciešamību latviešiem popularizēja Garlībs Merķelis (1769–1850). Latviešu literārās biedrības aprindas G.Merķeļa centienus neatbalstīja un viņa grāmatniecības programmas pirmo izdevumu — šveicieša Heinriha Čokes (1771–1848) stāstu “Ciems, kur zeltu taisa” — izdevās publicēt, pateicoties paša G.Merķeļa līdzekļu vākšanas aktivitātēm. Grāmatas eksemplāru, iesietu cietā vākā, G.Merķelis par brīvu piesūtīja katrai draudzei, un tieši šis dāvinājums kļuva par Priekules bibliotēkas pamatu 1831.gadā. Citu grāmatu iegādi rosināja mācītāja Hermana Ernsta Katerfelda (1797–1876) piešķirums 45 grāmatu iegādei no naudas, kas atlika no ērģeļu būves. Bibliotēka atradās baznīcas telpās, tās krājumā bija vairāki simti pārsvarā reliģiska satura

Mežotnes baznīca. Ap 19.gadsimta beigām

grāmatu, ko varēja saņemt lasīšanai svētdienās. Nedēļas maksa — viens vērdiņš. 30.gados arī citi liberālākie mācītāji, kā, piemēram, Vilhelms Pantēniuss (1806–1849), Pauls Emīls Šacs (1807–1862) dibināja bibliotēkas, taču tie bija sporādiski gadījumi, kas neizveidojās par vispārēju tradīciju.

Nākamais tautas bibliotēku aktivizēšanās vilnis saistīts ar nacionāli noskaņotās latviešu inteliģences aktivitātēm, realizējot Krišjāņa Valdemāra (1825–1891) ideju, lai *“vizzema is nabaga zēniņš, ko pie mācības vedam, var, liels izaudzis, palikt par godātu vīru”*.³ K.Valdemārs strādāja par rakstvedi Ēdolē un, būdams cītīgs grāmatu lasītājs, iedibināja vietējo jauniešu grāmatu lasītāju pulciņu. K. Valdemāra pulciņa biedri nolēma dibināt bibliotēku un saziedoja šim mērķim 70 rubļus. Grāmatas bija laicīga satura, t.sk. zinātniski izdevumi. Bibliotēka atradās mācītāja Karla Šmita (1794–1875) vadītās baznīcas ģērbkambarī. Grāmatu lasīšana maksāja 1 kapeciņu par eksemplāru, tika lemts par brīvbibliotēku, ja ļaudis nevarēšot maksāt. Arī K. Valdemāra Ēdoles bibliotēka nekļuva par tradīciju, kaut tās ierosinātais proponēja bibliotēku tīkla izveidi, iesakot uz katriem 5000 vai 10 000 iedzīvotājiem atvērt grāmatu krātuvi.

Par turpmāko laikposmu līdz 19.gadsimta 60.gadu vidum trūkst ziņu par bibliotēku dibināšanu, tāpēc jādomā, ka redzamas aktivitātes šajā nozarē nav bijušas. Par bibliotēku dibināšanas atsākšanos 60.gadu 2.pusē liecina publikācijas presē, piemēram, par to, ka 1864.gadā atvērta maksas bibliotēka Ikšķilē, 1867.gadā — Jelgavā (vēsta grāmatu izdevējs un tirgotājs Johans Frīdrihs Šablovskis (1840–1918)), 1868.gadā — Dziedāšanas un lasīšanas biedrības bibliotēka Vecpiebalgā. 1868. un 1869.gadā daži draudzes locekļi nodibinājuši kopēju bibliotēku Lieliecvā, 1869.gadā — Rīgas Mārtiņa draudzē. Togad durvis vērusi privātbibliotēka Durbē, bet dažus gadus vēlāk, 1871.gadā — lasīšanas biedrība Alūksnē. 70.gadu pirmajā pusē atrodamas ziņas par vēl vismaz 10 bibliotēku dibināšanu. Pavisam desmitgadē pirms un pēc Mežotnes bibliotēkas dibināšanas presē atrodama informācija par 17 tautas bibliotēku dibināšanu dažādos Latvijas novados. 70.gadu 2.pusē un 80.gados grāmatu krātuvju, lasīšanas biedrību un cita veida bibliotēku kustība gāja plašumā.

Pārdomas par pareizu lasīšanu

Atspoguļojot lasīšanas un bibliotēku situāciju latviešu iedzīvotāju vidū, 1875.gadā kāds Dundurnieks raksta: *“Kurzemē ir kārošana pēc bibliotēkām diezgan manāma”*.⁴ Cik bibliotēku ir Kurzemes novadā, viņš nemin, bet raksta, ka saskaņā ar veikalu ziņām bibliotēkas grāmatu iegādei izdod ap 30–40 rubļiem gadā. Aktīvākie grāmatu pircēji rodami Jelgavas, Dobeles un Liepājas apgabalos. Lasītāji gan sūdzoties, ka netiekot *“jaunākie, jaunākie un pētidamie raksti iegādāti”*. Grāmatu sastāvu nosakot bibliotēku vadītāji, kas domājot, ka ļaudis šādus rakstus nesapratis vai arī *“paliks nemierīgi un kaislīgi”*. Lasītāju neapmierinātība ar krājumu sastāvu neviņai to skaitu, līdz ar to konstatējams biblio-

tēku panīkums. Pārskats par 7 bibliotēkām tik tiešām ļauj piekrist raksta autora viedoklim. Sešās bibliotēkās lasītāju skaits bija ļoti mazs — 16–23, tikai vienā — 47. Krājumi raksturoti vispārīgi, kā *“liels pulks visādu stāstu grāmatu”*. Kā īpaši negatīva iezīme esot avižu trūkums, ko lasītāji pieprasot visvairāk. Vienā bibliotēkā esot ap 100 grāmatu, lielākajā — 400, kurā grāmatu dažādības netrūkstot: stāstu grāmatas, teātra lugas, trīs laikraksti, raksti par politiku, skolu, ekonomiju, zemkopību, dabas zinībām, valodas pētīšanu, veselības kopšanu, dziesmu grāmatas, laicīgas dzejas, pasaules un dzimtenes vēstures sacerējumi.

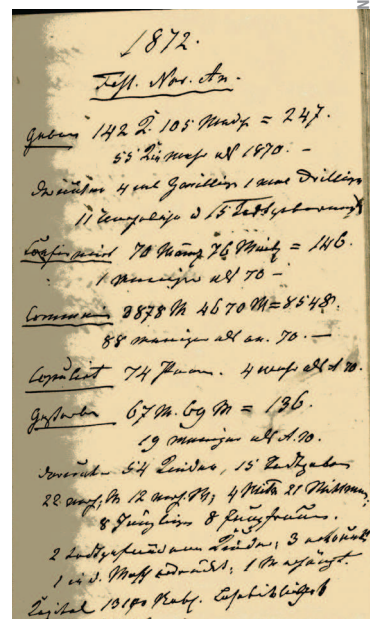
Raksta autors atzīst iespējamo pārmērīgas grāmatu lasīšanas kaitējumu, jo daudzlasītāji *“pazaudē dzišanos uz pašdarbību”*, zaudē savu individualitāti un kļūst viegli iespaidojami. Bibliotēkas vadītāja pienākums — izskaidrot lasītājiem pareizu lasīšanu, t.i. tādu, no kuras var ko mantot, jo **pareiza lasīšana ir māksla, nevis laika kavēklis**.

Pirmā Mežotnes bibliotēka

Iezīmētajā fonā iekļaujama pirmā Mežotnes tautas bibliotēka, par kuru saglabājušies divi dokumentāli avoti: kāda /J. Čikstes?/ raksts avīzē par tās dibināšanu⁵ un bibliotēkas inventāra grāmata.⁶

Avīzes publikācijā ziņots: *“Ar īstenu prieku ņemu rokā spalvu, ka varētu ziņot par kādu lietu, kas pie latvju tautas apgaismošanas ļoti derīga: proti, par latvisku grāmatu krātuvi (bibliotēku), kas mūsu draudzē nesen gruntēta. Mācītājs Konrādijs sagādājis atļauju ņemt no baznīcas naudas vajadzīgo summu bibliotēkas ietaisīšanai. 192 grāmatas tika nopirktas no Šablovskā k. Jelgavā, dažādas lasāmas grāmatas par 75 rbļ. Vēlāk tika pirktas klāt vēl 60 neiesietas grām. par 15 rbļ., par grāmatu skapi samaksāja 5 rbļ. Bibliotēkā tagad kādas 250 grāmatas, un izdošanas vēl 100 rbļ. neiztaisa. Pagājušā gada jūnijā bibliotēka tiktāl bija ierīkēta, ka to varēja sākt lietot.”*

Kāds cilvēks bija mācītājs Hermanis Frīdrihs Konrādijs (1797–1830) — pagasta ļaužu izglītībai svarīgās institūcijas galvenais sekmētājs un finansējuma novirzītājs šim mērķim? H.F. Konrādijs dzimis nezināmiem vecākiem, izaudzināts Ēdoles pastorātā. Izstudējis teoloģiju Jēnā, viņš sākumā strādāja par mājskolotāju, bet no 1824.gada Mežotnes baznīcā kā Leopolda Vinkelmaņa (1766–1830) adjunkts, vēlāk apprecēja savu priekšteča audzumeitu un kopš 1830.gada ieņēma mācītāja ama-

Mācītāja H.F. Konrādijs rok raksta paraugs. Ieraksts Mežotnes baznīcas grāmatā 1872.gadā

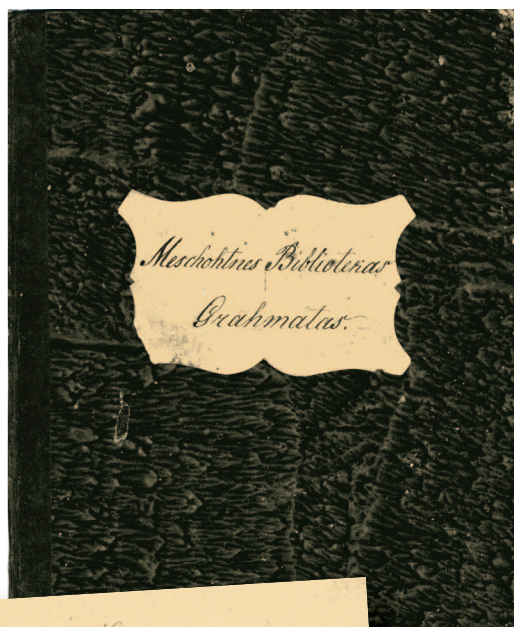
tu. Viņa ietekmīgo statusu teologu aprindās apliecina no 1846. līdz 1859.gadam ieņemtais Kurzemes konsistorijas asesora un padomnieka statuss, viņš bija arī Kurzemes konsistorijas ieceltais latviešu grāmatu cenzors. H.F. Konrādijs bijis viens no visiecienītākajiem sprediķu teicējiem Kurzemē, viņu pazinuši arī ārpus savas draudzes. Palaikam latviešu periodiskajā presē parādījās ar viņa vārdu parakstītas ziņas par vietējiem notikumiem.

Avīzes publikācijā minēts, ka bibliotēkas uzraudzību un vadību uzticēja skolotājam Tālbergam. Par skolotāju Tālbergu trūkst precīzu biogrāfisku datu, jo Kurzemes skolās strādāja vairāki skolotāji ar šādu uzvārdu. Skolotājs Tālbergs, kas, visticamāk, bija arī jaundibināmās bibliotēkas vadītājs, strādājis Mežotnes skolā jau 1854. gadā, kad izdots stāstu krājums "Grāmatnieku prieks", kur viņš norādīts kā stāstu tulkotājs līdz ar Ansi Leitānu (1815–1874) un Celmenieku mācītāju Johannesu Elferfeldu (1817–1859). Tālberga pilns vārds nav zināms, jo eksistē vēl kādi divi Tālbergi, kas publicējuši rakstus tālaika avīzēs. Šķiet, ka tas būs bijis Jānis Tālbergs, kurš 1882.gadā "Baznīcas un skolas ziņās" publicējis dzejoli "Nopūtas skolas vietīņu atstājot".⁷ Ja Tālbergs strādāja Mežotnē par skolotāju, 1882.gadā viņš varēja būt vecs vīrs, kas atstājot skolotāja amatu, dzejolī paudis nostalgiskas sajūtas par mūža darbu.

Nevienā avotā nav minēta bibliotēkas atrašanās vieta. Pagastu un draudžu grāmatu krājumus parasti mēdza izvietot skolās vai baznīcu ģērbkambros, lai cilvēki svētdienās pēc dievkalpojuma varētu saņemt grāmatas, vēlāk tām vietu atvēlēja pagastnamā. Mežotnes sabiedriskā dzīve vēl nebija modusies, biedrības nebija nodibinātas, tāpēc visticamāk, tā novietota skolas vai baznīcas telpās.

Mežotnes bibliotēkas inventāra grāmata

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu fondā glabājas otra liecība par šo bibliotēku

Mežotnes bibliotēkas inventāra grāmatas vāks un titullapa

— inventāra grāmata "Mežotnes bibliotēka dibināta 1871". Inventāra grāmata iekārtota kladē, kas iesieta cietos, pelēki raibināta papīra vākos un, kā svarīgam dokumentam pieklājas, bijusi caursūta. Inventāra grāmata, kas visdrīzāk vienlaikus kalpojusi arī kā katalogs, precīzi atklāj jaundibināmās bibliotēkas sastāvu.

Bibliotēkas grāmatas reģistrētas bez noteiktas sistēmas, norādot ieraksta kārtas numuru, saīsinātu nosaukumu un cenu. Sākotnēji sarakstā ietvertas 266 grāmatas, kas aptuveni saskan ar avīzes publikācijā minēto jaundibinātās bibliotēkas grāmatu skaitu. Tās pēc vienādas metodikas aprakstījusi viena un tā pati persona (acīmredzot Tālbergs). Vēlākos papildinājumus (no 267. līdz 315.numuram) arī rakstījis tas pats cilvēks, tikai ātrākstā un paviršā izpildījumā, vai varbūt arī tie tapuši ar citas personas roku. Iespējams, drīz vien mainījies bibliotēkas vadītājs vai arī, kas mazāk ticams, Tālbergs ierakstīšanu uzticējis kādam citam cilvēkam. Tā kā ieraksti nav datēti, par to tapšanas laiku liecina ietvorto izdevumu iznākšanas gadi: inventāra grāmata noslēdzas ar 1883.gada izdevumiem. Tātad bibliotēkas grāmatu reģistrs aptver 12 gadu ilgu darbības periodu.

Patī vecākā inventāra sarakstā ietvertā datētā grāmata ir Gotharda Fridriha Stendera "Pasakas in stāsti" (1789). Starp senākajiem izdevumiem minamas Gotfrīda Georga Miliha (1735–1815) "Jauna skolas grāmata" (1803, 1807), "Kristīgas mācības grāmata", Joahima Heinriha Kampes (1746–1818) pārstrādājums "Robinsons Krūziņš" (1824), Karla Hūgenbergera (1784–1860) "Derīgs laika kavēklis" (1827), Paula Emīla Šaca (1807–1862) "Lasīšanas grāmata" (1844). Iespējams, ir kāds vēl senāks izdevums, kas fiksēts ar aptuvenu nosaukumu un nav datēts, piemēram, "Vecas derības stāsti" vai līdzīgi, tomēr kopumā bibliotēka neorientējas uz antikvāriem izdevumiem un tādu nav bijis daudz. Lielais vairums grāmatu ir 19.gadsimta 50. un 60.gadu izdevumi, jo tolaik tradicionāli tirdzniecības vietās bija dabūjama pēdējos pārdesmit gados iespīstās latviešu iespiedprodukcijas lielākā daļa. Grāmatu citās valodās bibliotēkā nav bijis, pēc tām arī nebija vajadzības, jo bibliotēkas lasītāji — lauku iedzīvotāji, zemnieki — svešvalodās lasīja maz.

Pētot vēlāk ienākušos bibliotēkas papildinājumus, vērojama orientācija uz jaunizdevumiem, jo pārsvarā krājumā bijuši 70.gadu un 80.gadu sākuma izdevumi augošā hronoloģiskā secībā. Ietvertas tikai dažas senākas grāmatas, iespējams, papildinot zudumus. Saraksts noslēdzas ar 1883.gadā izdotajām "Latviešu mīklām".

1	Nevasis Pārnāms	1878
2	Nevasis Pārnāms	1878
3	Lohru draugs	1878
4	Lieldienas Oļus	1878
5	Pīdīdis un Tūkte	1878
6	Lohdīgais Šķrābs	1878
7	Artis Kēhlnieks	1878
8	Krištieņu un Svētību	1878
9	Senais un Jaunais	1878
10	Šķrābs un Svētība	1878
11	Dzīvnieku	1878
12	Upmalnācu pārnāms	1878
13	Šķrābs un Svētība	1878

Mēģinot grupēt grāmatu klāstu pēc satura un žanriskās piederības, iegūstams pārskats par iecienītākajām un mazāk iecienītām grāmatu grupām. Krasā pārsvarā ir daiļliteratūra, tieši proza jeb tolaik iecienītās stāstu grāmatas (178 ieraksti). Otra populārākā grupa ir praktiskās un ziniskās grāmatas (38 ieraksti), kā arī reliģiskie sacerējumi (23 ieraksti). Krājumā bijuši arī 7 lugu, 5 dzejas izdevumi, 5 lasāmgrāmatas un 7 periodiskie izdevumi, kalendāri vai turpinājumi izdevumi. Salīdzinot ar izdoto grāmatu produkciju, bibliotēkā bija izteikts stāstu grāmatu pārsvars — ap 70% (izdoto grāmatu skaitā tās tikai ap 40%). Iepirktas gan apjomā nelielas stāstu grāmatas, gan lielie burtnīcu romāni, kas liecina, ka pagastā netrūka veiklu lasītāju. Lielapjoma

65	Pamācībasgrāmata	1878	25	77	Seemas Svētību	1878	37
66	Reformācijas grāmata	1878	30	78	Laticephu Andrijs	1878	30
67	Svētībasgrāmata	1878	25	79	Šķrābs pirmā luf. grāmata	1878	45
68	Garciņu Spēģelis	1878	44	80	Senais tehnu un mahts	1878	36
69	Pūķuvara pamācība	1878	55	81	Papules Svētību	1878	30
70	Tautas Svētību	1878	35	82	Papules Svētību	1878	30
71	Šķrābs un Krištieņu	1878	25	83	Nevasis Svētību	1878	35
72	Tonis	1878	40	84	Angeliņa zektumā	1878	20
73	Rob	1878	80	85	Krištieņu mahts grāmata	1878	15
74	Ma	1878		86	Lohru aiflakvāšanas mahts	1878	60
75	Ja	1878		87	Angeliņa Svētību	1878	30
76	Sah	1878		88	Čifols	1878	65
				89	Svētību grāmata	1878	20

297	Šķrābs un Svētību	1878	30
298	Šķrābs un Svētību	1878	30
299	Šķrābs un Svētību	1878	30
300	Šķrābs un Svētību	1878	30
301	Šķrābs un Svētību	1878	30
302	Šķrābs un Svētību	1878	30
303	Šķrābs un Svētību	1878	30
304	Šķrābs un Svētību	1878	30
305	Šķrābs un Svētību	1878	30
306	Šķrābs un Svētību	1878	30
307	Šķrābs un Svētību	1878	30
308	Šķrābs un Svētību	1878	30
309	Šķrābs un Svētību	1878	30
310	Šķrābs un Svētību	1878	30
311	Šķrābs un Svētību	1878	30
312	Šķrābs un Svētību	1878	30
313	Šķrābs un Svētību	1878	30
314	Šķrābs un Svētību	1878	30
315	Šķrābs un Svētību	1878	30
316	Šķrābs un Svētību	1878	30

285	Šķrābs un Svētību	1878	30
286	Šķrābs un Svētību	1878	30
287	Šķrābs un Svētību	1878	30
288	Šķrābs un Svētību	1878	30
289	Šķrābs un Svētību	1878	30
290	Šķrābs un Svētību	1878	30
291	Šķrābs un Svētību	1878	30
292	Šķrābs un Svētību	1878	30
293	Šķrābs un Svētību	1878	30
294	Šķrābs un Svētību	1878	30
295	Šķrābs un Svētību	1878	30
296	Šķrābs un Svētību	1878	30
297	Šķrābs un Svētību	1878	30
298	Šķrābs un Svētību	1878	30

Ieraksti Mežotnes bibliotēkas inventāra grāmatā

darbu vidū minams Emīlijas Flīgares-Karlēnas sieviešu romāns "Emmas sirds" (1877), kā arī kriminālžanrā balstītie burtnīcu romāni — B.A. Bleiha "Kapsētas Urzula" (1877) un Artūra Šternberga "Cīnīšanās uz dzīvību un nāvi jeb Belgradas Roze" (1876). Bibliotēkas krājuma veidotājs nav vairījies arī no latviešu oriģinālliteratūras (brāļu Kaudzišu "Mērnieku laiki", J. Lautenbaha-Jūsmiņa "Zalkša līgava" u. c.). Vērojams praktiskās un populārzinātniskās literatūras nedaudz mazāks īpatsvars (15% bibliotēkā, ap 18–20% grāmatu klāstā). No mācību literatūras iekļautas tikai 5 lasāmgrāmatas, citu skolas grāmatu trūkst. Tātad skolas mācību procesā nepieciešamā literatūra netika speciāli komplektēta. Jūtams izteikts reliģisku grāmatu mazākums (8% sarakstā, ap 20% jaunizdevumu klāstā). Reliģisko grāmatu grupā trūkst standarttekstu, kā, piemēram, Bībele vai dziesmu grāmata, vērojama orientācija uz reliģisko lasāmvielu (bībelstāsti, ticības izskaidrošanas stāsti, reliģiskā filozofija, kristīgas pamācības un sprediķi). Kopumā bibliotēkas grāmatu klāsts atspoguļo drīzāk lasītāju

interesu modeli, nevis tās iniciatoru voluntāros centienus virzīt tautā derīgas zināšanas. Visticamāk, grāmatu izvēle un iegāde tika uzticēta bibliotēkas vadītājam skolotājam Tālbergam, nav zināms, ciktāl tajā piedalījās arī mācītājs Konrādijs.

Sarakstā iegūstama informācija par grāmatu cenām: tās svārstās diapazonā no 10 līdz 90 kapeikām. Tikai vienas grāmatas cena pārsniedz rubli — H. Kavaļa (1799–1881) “Dieva radījumi pasaulē” maksājusi 1.10 rubļus. Starp dārgākajiem izdevumiem minami Liepājā izdotie krājumi “Citu tautu rakstnieki”, “Robinsons Krūziņš”, krājums “Laika kavēklis [pa ziemas vakariem]”, “Kā Palejas Jānis savu būšanu kopis”, “Prūšu franču kari”, “Pasaules stāstu grāmata”, burtnīcu romāns “Kapsētas Urzula” (pirkts 3 daļās, 80 kapeikas katrā).

Ierakstos atrodami labojumi: atsevišķām grāmatām mainīti izdošanas gadi uz jaunākiem (acīmredzot eksemplāri tikuši nomainīti pret atkārtotajiem jaunizdevumiem), dažs ieraksts izsvītrots, kas varētu liecināt par grāmatas izslēgšanu no bibliotēkas krājuma. Labojumi vedina domāt, ka bibliotēkas krājums ticis mērķtiecīgi atjaunināts ar lasītāju iecienītām, bet nozaudētām vai nolietotām grāmatām.

Lasītāji

Avīzes informācijā vēstīts, ka lasītāja gada maksa ir pusrublis. *“Par šo maksu drīkst ņemt vienu grāmatu nedēļā. Iznāk, ka par vienu grāmatu jāmaksā mazāk par 1 kap. Pilsētā (ar ko acīmredzot domāta lasāmbibliotēka pie grāmatu veikala — Aut.piez.) maksa ir 3 un 5 kap. par katru grāmatu.”*⁸

Ārpus avīzes raksta autora redzesapvāršņa nav palikuši bibliotēkas lasītāji. Tiek vēstīts, ka tūlīt pēc bibliotēkas atvēršanas *“piedevās kādi lasītāji”*. Dažiem pat nepietiekot ar noteikto limitu — 1 grāmatu nedēļā, gribot otru klāt un arī saņemot, bez tam lasot arī avīzes. Lasītāju skaits bibliotēkas darbības sākumā bija 55, kas gan īsti neattaisnoja bibliotēkas organizatoru cerības, jo viņiem bija licies, ka to lielajā Mežotnes draudzē būšot vairāk.

Apskatnieks pievēršas ne vien lasītāju un paņemto grāmatu statistiskas aplēsei, bet raksturo arī lasīšanas paradumus, lasītāja un grāmatas attiecības. Daži to pašu mazo grāmatīņu neizlasītu nesot atpakaļ un prasot citu, jo *“tā neesot bijusi neko vērts”*. *“Miļlais draugs! Es domāju, ikkatra grāmata tura savu labumu: lasi vien tik uzmanīgi cauri, gan tad tu pēc to atradīsi, bet kad tu tik tā lapas pašķirsti un pa kādam gabaliņam palasi, tad gan grūti to kodolu uziet, jo šis kādreiz ir dikti apslēpts.”*⁹

Slikta lasītāju ierāža esot dot citiem draugiem un kaimiņiem bibliotēkas grāmatas lasīt, kas paši varētu ņemt. Viņiem esot pusrubļa žēl, jo labprātāk to izdodot krogā. *“Un caur šādu lienēšanu tās grāmatas arī dikti top sabrūķētas un nomūrētas, jo tādi ļaudis par svešu grāmatu maz ko bēdā”*.

Pretstatā Dundurnieka pārskatam, citos avotos minēts, ka Mežotnes bibliotēka izmantota aktīvi. Nav

zināms, cik ilgi saglabājās sākotnējā bibliotēkas izmantojuma intensitāte, ko varēja kavēt trūcīgais jaunieguvumu klāsts. Spriežot pēc inventāra saraksta, 12 gados krājums papildinājās par apmēram 50 grāmatām. Par bibliotēkas panikumu liek domāt arī vēlinākie paviršie, nepilnīgie ieraksti inventāra burtnīcā. Lasītāju skaita kritums samazināja jau tā niecīgos bibliotēkas ieņēmumus, un trūkstot citiem finansējuma avotiem, bibliotēka nespēja pilnvērtīgi attīstīties. Acīmredzot, pagasta iedzīvotāji nebija gatavi investēt līdzekļus bibliotēkas attīstībā. Bibliotēkas panikumu, domājams, izraisīja arī kultūras un sabiedriskās dzīves veicinātāju maiņa pagastā. 1874.gadā nomira mācītājs Konrādijs, kura vietā amatā stājās Oto Panks (1833–1914). Iespējams, līdz ar Konrādija aiziešanu draudze zaudēja bibliotēkas veicinātāju. Skolotājs Tālbergs, kā jau tika minēts iepriekš, visticamāk, 80.gadu sākumā pensionējās. 80.gados bibliotēka savu darbību izbeidza. Bibliotēkas grāmatu krājuma turpmākais liktenis nav zināms, varbūt tas inkorporēts kādas citas Mežotnes bibliotēkas sastāvā, bet, ļoti iespējams, gājis bojā vai izvazāts. Inventāra ieraksti beidzas klades vidū, atstājot daudz neaprakstītu lapu. Nav noskaidrots, kur palika par 5 rubļiem pirktais grāmatu skapis.

Pašlaik Mežotnes novadā darbojas 3 bibliotēkas: Mežotnes, Strēlnieku un Jumpravas, taču nevienai no tām nav tiešas pēctecības ar pirmo šeit iedibināto grāmatu krātuvi. Turpretim Mežotnes iedzīvotāju skaits no aptuveni 5000 19.gadsimta vidū sarucis līdz aptuveni 2000 21.gadsimta sākumā.

¹ [Watsons, K.F.] Jelgavā. *Latviešu Avīzes*, Nr.9, 1822.

² Viška J. Latviešu bibliotēku sākotne. No: *Latvijas PSR bibliotēku vēstures jautājumi*. Rīga, 1986, 42.–44. lpp.

³ Šinmanis, G. *Krišjānis Valdemārs latviešu bibliotēku attīstības vēsturē*. Rīga, 2005.

⁴ Dundurnieks. Ložņājums pa Kurzemes lauku bibliotēkām. *Baltijas Vēstnesis*, Nr. 7, 1875.

⁵ T./Čirkste, J.?./ No Mežotnes. *Baznīcas un skolas ziņas*, Nr.17, 1871, 17. maijā, 1.lpp.

⁶ *Mežotnes bibliotēka dibināta 1871.gadā*. Rokraksts LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, šifrs RXA160, nr.21.

⁷ Tālbers J. Nopūtas skolas vietīņu atstājot. *Baznīcas un skolas ziņas*, Nr.32, 1882.

⁸ T./Čirkste, J.?./ No Mežotnes. *Baznīcas un skolas ziņas*, Nr.17, 1871, 17. maijā, 1.lpp.

⁹ Turpat.